

Bottelrozen

Inleiding

Door de eeuwen heen beschouwde men de roos als de koningin der bloemen en als symbool van de liefde. Rozen zijn dan ook gewaardeerde tuinplanten, die al eeuwenlang veredeld en gekweekt worden. Daarnaast groeien er ook prachtige rozenstruiken in het wild. Veelal zijn deze soorten te vinden in struwelen die ze in juni met hun uitbundige bloei opfleuren. Ook in tuinen, en zeker in natuurrijke tuinen, zijn juist deze rozensoorten een welkome aanwinst. Door hun inheemse oorsprong worden ze wel botanische rozen genoemd. Vanwege hun vruchten, de bekende rozenbottels, worden ze ook wel samen met enkele gekweekte soorten 'bottelrozen' genoemd.

Familie

De rozenfamilie is groot en veelvormig. Verspreid over de hele wereld telt deze familie meer dan 3000 soorten. Zowel in de siertuin als in de fruitteelt zijn de leden van deze familie niet weg te denken. Appels, peren, pruimen, bramen maar ook bekende tuinplanten zoals vrouwenmantel, spirea, cotoneaster en natuurlijk de talloze sierrozen vallen allemaal onder deze familie.

De meeste roosachtigen hebben samengesteld blad, vaak gezaagd en met kleine steunblaadjes. De bloemen hebben veel meeldraden, zijn daardoor echte stuifmeelleveranciers. De bloem is meestal vijftallig, dus met vijf kroon- en kelkbladeren uitgerust. De bloembodem is vaak vrij plat en vormt een ondiepe kom. In dit Groentje wordt een aantal bottelvormende rozen besproken. Bij deze rozen is het vruchtbeginsel onderstandig. Al bij een net uitgebloeide bloem is te zien waar de bottel (de vrucht eigenlijk) gaat groeien. Verscholen in de bottel zitten de zaden.

Natuurwaarde

De natuurwaarde van de verschillende bottelrozen is zonder meer hoog te noemen. Dankzij de grote hoeveelheid stuifmeel in de open, makkelijk toegankelijke bloemen komen hier tal van insecten op af. Zelfs 'lompe' bloembezoekers, zoals de bruiningekleurde rozenkever, kunnen het stuifmeel makkelijk bereiken. De solitair levende behangersbij knipt rondjes uit de bladeren waarmee de bij de nestgang in dood hout bekleedt. In dit nest worden de eitjes gelegd en groeien later de larven op. De bekleding met blad zou een schimmelwerende werking hebben.

Aan de takken is soms een ronde groenrode kluwen te zien. Deze vergroeiing wordt veroorzaakt door een galwesp en wordt mos- of bedeguargal genoemd.

De rozenbottels worden graag gegeten door vogels. Vooral de vaak in plantsoenen aangeplante rimpelroos trekt grote aantallen groenlingen aan. Na de eerste nachtvorst worden de vruchten zacht en rimpelig. De zaden zijn dan gemakkelijk bereikbaar en de groenlingen halen ze er graag uit.

Tussen de stekelige takken van de hoog opgroeiende rozensoorten vinden vogels ook nog eens een perfecte, katvrije nestelgelegenheid.

Gebruik in tuinen

Op een zonnige plaats kan al snel een bottelroos staan. Het beste groeien ze tussen andere heesters in of geleid langs een boog of schutting. De struiken zijn van zichzelf tamelijk slap. De andere heesters of de geleiding geven steun. Missen ze die steun dan zullen de takken ver over gaan hangen. Solitair groeiende struiken krijgen op den duur een soort eivorm.

Nadeel van de meeste bottelrozen is de korte bloeitijd. In juni is de bloei spectaculair, maar binnen een paar weken is het weer voorbij. De meeste gecultiveerde rozen hebben een langere, gespreide bloeitijd. Overigens is dit nadeel goed te ondervangen door de rozen tussen andere attractieve heesters in te zetten. Met een uitgekiende soortkeuze bloeit er telkens iets anders.

In de nazomer rijpen de rozenbottels, deze zorgen voor een roodglimmend herfstaccent. Een tak met glanzende rozenbottels staat ook heel decoratief op de vaas. Na de eerste nachtvorst worden de bottels rimpelig en verliezen ze hun glans, maar dan worden ze juist aantrekkelijk voor de vogels.

In Nederland kunnen we in de natuur de volgende rozensoorten aantreffen.

Egelantier (Rosa rubiginosa)

De Egelantier is gemakkelijk te herkennen aan de frisse appeltjesgeur die vrijkomt als je het blad even kneust. Vooral in het voorjaar, na een regenbuitje, is de appelgeur heerlijk. Reden om ze dicht langs een veelgebruikt pad aan te planten zodat de geur regelmatig opgesnoven kan worden. Het blad is trouwens heel licht, fris groen. De klierharen, die voor de geur zorgen, zitten aan de onderzijde van het blad.

De bloei valt in juni, met roze bloemen. De bottels zijn helderrood en langgerekt. De kelkbladen van de vroegere bloem maken geweiachtige uitsteeksels aan het einde van de bottel.

In het wild groeit egelantier vooral in de duinstreek en in Zuid-Limburg. Egelantier zal het ook in de tuin goed doen op een lichte, zonnige plaats en wordt dan tot zo'n twee meter hoog. De grond kan vrij droog zijn maar bij voorkeur wel kalk- en stikstofrijk.

Hondsroos (Rosa canina)

In het wild is de hondsroos vooral veel te vinden in het rivierengebied waar ze in de uiterwaarden groeit. Hondsroos groeit in hagen maar ook in struweel samen met vlier, sleedoorn en meidoorn. De bloemen zijn lichter roze dan van de egelantier, ook ontbreekt de appelgeur en is het blad wat blauwig groen. De bottel kleurt rood.

Hondsroos is weinig kieskeurig. Alleen op uitgesproken droge, voedselarme grond en in de schaduw wil deze roos niet groeien. Deze sterke groeier kan wel drie meter hoog worden.

Duinroos (Rosa pimpinellifolia)

Zoals de naam al aangeeft, is deze mooie roos te vinden in de duinen. De laagblijvende struiken kunnen op geschikte plaatsen duinhellingen begroeien. De grootte varieert van tien centimeter op schrale duinhellingen tot struiken van bijna een meter. De bloemen zijn vrij groot en roomwit. De bottels zijn glanzend zwart. Duinroos is een tamelijk kieskeurige soort die vrij droge maar kalkrijke grond en een zonnige plaats prefereert.

Rimpelroos (Rosa rugosa)

Dit is geen van oorsprong inheemse roos, maar een gekweekte soort die veel in plantsoenen aangeplant wordt. Het is een zeer sterke soort, die flink wat wortelopslag maakt. Rimpelroos is goed bestand tegen zeewind waardoor de soort ook veel aangeplant is in de kuststreek. Van daaruit verwilderde de roos en ze groeit nu in verschillende duingebieden.

Doordat de nerven vrij diep liggen maakt het blad een grove, gerimpelde indruk, vandaar de naam rimpelroos. De bottels zijn groot, oranje en een beetje afgeplat van vorm. In de winter zijn er vaak groenlingen op te vinden. Ze eten de zaden eruit.

Trosroos (Rosa multiflora)

De botteltjes van deze roos hebben een kabouterformaat, maar de bloei is zeer overdadig. De bloemen zijn klein, wit en lijken op braam maar staan in grote trossen bijeen. Deze sterke roos wordt veel gebruikt als onderstam voor gekweekte klimrozen. De gunstige eigenschappen van de onderstam blijven zo bewaard. In tegenstelling tot de meeste andere bottelrozen heeft deze vrijwel geen stekels, wat het snoeien veraangenaamt.

Na een aanloopperiode van een jaar of wat is dit een enthousiaste groeier. Toch laat deze roos zich goed leiden en is heel geschikt voor een rozenboog, mede door z'n geringe stekeligheid en rijke bloei.

Vermeerdering

Verschillende bottelrozen zoals egelantier, duinroos en rimpelroos vormen opslag. Hiervan kunnen makkelijk stekken genomen worden. Alle rozen kunnen door winterstek vermeerderd worden. De stekken worden gesneden van stevige, goed ontwikkelde takken zodra deze in winterrust zijn, in november en december. Het middendeel van een tak is het meest geschikt. Op elke stek zitten meerdere ogen. Nadat de stekken een beetje ingedroogd zijn, worden ze in losse zandige grond gestoken. Om rot te voorkomen, moet het water goed weg kunnen. In het voorjaar worden de, inmiddels bewortelde, stekken uitgeplant.

Ook kan er gezaaid worden, de in dit Groentje beschreven soorten zijn allemaal soortecht. Om de zaden te winnen worden in de herfst de bottels geoogst en het zaad eruit gehaald. Om de kiemrust op te heffen worden de zaden in de winter onder vochtig zand bewaard, dit heet stratificeren. Na de winter kunnen de zaden op een zaaibed of in potjes worden gezaaid.

Snoei

Vooral hondsroos, maar ook egelantier en rimpelroos zijn sterke groeiers. De takken hebben fikse stekels. Het gezegde 'geen roos zonder doornen' gaat botanisch gezien trouwens niet op. De uitsteeksels aan de takken heten volgens de wetenschappers stekels. Hoe dan ook, enige behoedzaamheid en stevige handschoenen tijdens het snoeien zijn geen overbodige luxe.

Egelantier en hondsroos hoeven niet persé gesnoeid te worden maar groeien dan uit tot grote, zeer dichte struiken. Om ze in toom te houden kunnen jaarlijks de oudste takken zo diep mogelijk worden weggesnoeid, tot zo'n 20% van het geheel. Overigens vormt het dichte hart in ongesnoeide rozen een uitstekende en veilige broedplaats. Merels maken daar dankbaar gebruik van. Ook kunnen ze prima geleid worden langs een schutting of hek. De scheuten worden regelmatig opgebonden en het teveel kan weggeknipt worden. Dunne takken die gesnoeid worden kunnen wel gemakkelijk invriezen.

Jaarlijks kan de rimpelroos 'kortgezet' worden, elke tak wordt dan ver teruggesnoeid, zodanig dat er zo'n drie ogen over blijven.

Rozenbotteljam

Door de hoeveelheid pitjes is het maken van rozenbotteljam wel bewerkelijk maar dankzij het lekkere en vitamine C-rijke vruchtvlees wel de moeite waard. Pluk allereerst een flinke hoeveelheid rozenbottels, de beste periode hiervoor is eind augustus, begin september. Alle soorten zijn geschikt, maar de rimpelroos is het meest aangeplant in parken en plantsoenen. Bovendien levert de struik een rijke oogst aan grote bottels op. Pluk de rozenbottels niet vlak langs een weg, in verband met uitlaatgassen. Controleer de vruchten: slechte bottels weggooien, kroontjes eraf halen en vervolgens goed wassen.

Zet de rozenbottels met een klein beetje water in een grote pan op het vuur en laat ze een half uurtje koken. Vergeet niet om regelmatig te roeren. Als het vruchtvlees stuk is gekookt, kan de massa gezeefd worden. Een ouderwetse roerzeef is hier het meest geschikt voor. Draai telkens een deel van de massa door de zeef. Gooi de laag pitten die ontstaat weg. Van het vruchtvlees kan jam gemaakt worden.

Gebruik hiervoor 800 gram suiker op 1 kilo vruchtvlees. Onder goed roeren door laten koken tot de massa dikker wordt en in goed schoongemaakte potten gieten. Deksel erop en een uurtje op z'n kop laten staan, dat sluit de potten goed af. Etiket erop en klaar!

Tekst: Machteld Klees